

Altres actes a l'UCE

Consciència nacional andorrana

Antoni POL i SOLÉ

Tenir noció o coneixement d'una cosa, és a dir adonar-se d'un fet, d'un sentiment o d'una intuïció, per la presència d'arguments tangibles i/o intangibles, és el que en podem dir *consciència*.

I en el cas del fet de formar part d'una realitat nacional, pel fet de pertànyer a una comunitat políticament diferenciada de les societats veïnes o altres, n'anomenem *consciència nacional*. I, com tot allò incardinat en una dimensió temporal, el procés que ha acompanyat la formació d'una consciència nacional andorrana ha estat evolutiu.

La consciència nacional dels andorrans, per la pròpia petitesa de la nostra realitat territorial i sobretot per les vicissituds històriques viscudes, acompanyada d'una necessitat de passar desapercebuts, s'ha manifestat al llarg del temps molt discretament i sovint de manera indirecta.

Es poden esmentar, però, diversos moments en què la consciència nacional andorrana s'ha anat afirmant. I encara que siguin pocs o allunyats els uns dels altres per manca de coneixement o de documentació, són suficients per veure'n la constància en l'empresa i l'adaptació a la realitat històrica. Tampoc no hi ha la pretensió de fer un repàs complet i exhaustiu sinó només assenyalar i comentar aquelles fites o punts singulars que han tingut a veure, al meu entendre, amb la motivació de la consciència nacional andorrana.

Així l'any 218 aC en trobem la primera traça amb la citació i diferenciació del grup humà o de població dels andosins, mencionat per Polibi en la seva *Història*, del 150 aC, quan descriu el pas d'Anníbal a través dels Pirineus per envair Roma per terra i al qual s'oposaren juntament amb els ilergets, arenosis i bergusis, veïns seus i també perjudicats per aquesta guerra púnica. La identificació d'un grup que actua com a tal i de manera separada d'altres també coneguts, ocupant un determinat territori, és de fet el reconeixement implícit extern de l'existència del mateix grup, la qual cosa implica, de retruc, per part d'aquell, haver de tenir una consciència pròpia que el fa presentar-se davant dels altres com a algú diferent i amb entitat pròpia, és a

dir amb consciència d'ell mateix i de la seva existència davant els altres.

I no només es posa en evidència la seva consciència per la presentació de la identitat del grup sinó, també i sobretot, per estar disposats a la defensa del propi grup davant d'imposicions o atacs externs per altres grups. I també, segurament, en la capacitat de fer aliances amb els altres grups per a defensar-se millor vista la potència de l'atacant.

La romanització de les valls andorranes sembla que no va passar de Sant Vicenç d'Enclar.

El 839, en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell, hi apareixen mencionades les parròquies de Lòria, Andorra amb Santa Coloma, la Massana, Ordino, Encamp i Canillo com a integrants de la vall d'Andorra. S'identifica aquí un territori de pertinença, un territori propi, un àmbit nacional, que ha perdurat fins avui 1.180 anys després, necessari per a poder-hi arrelar una consciència nacional. Aquest territori ja clarament delimitat i precisat interiorment, posa de relleu l'existència d'una necessària organització dels consells de Parròquia com a òrgans de govern dels interessos comunals i de parròquia a un nivell i del país en conjunt a un segon nivell.

Al terç final del segle X el comte Borrell II de Barcelona-Urgell fa construir el castell de Bragafolls, a l'entrada d'Andorra, en un intent de feudalització i senyorialització, al qual els andorrans s'hi resisteixen destruint la fortificació.

Aquesta resistència dels andorrans a ser dominats continuarà durant dos-cents anys, fet que ajudarà a produir el desinterès dels comtes d'Urgell, que deixaran finalment aquests dominis en mans dels bisbes d'Urgell, als quals vendran els seus drets a Andorra l'any 1133.

La Carta Poble, precepte fals que concedeix als andorrans l'afranquiment de tributs i la lliure administració de justícia, fora del tribut de la pega i els casos d'homicidi, rapte i incendi, document fals, pretesament de l'any 805 i escrita entre 1133 i 1162, segons els historiadors, que afavoreix els andorrans i els comtes de Barcelona mentre que perjudica els comtes i els bisbes d'Urgell, sembla que va ser feta pels andorrans per defensar la seva llibertat en aquests anys de voler imposar el règim feudal.

Els anys 1162 i 1176 es produeixen les concòrdies entre els habitants d'Andorra i el bisbe d'Urgell per acceptar la protecció del bisbe a canvi de reconèixer-li la seva jurisdicció sobre les Valls d'Andorra. La primera fou signada per sis representants, un de cada parròquia, i la segona per tres-cents caps de casa de totes les parròquies en vista de l'incompliment dels pactes per part andorrana.

Segons Ferran Valls i Taberner a *Privilegis i Ordinacions de les Valls d'Andorra del 1920*, "...del sistema de govern de la Vall d'Andorra i la vida de ses principals institucions; per ells pot hom comprendre la força de l'organització popular dels andorrans ja des del segle XII..."

El 1199 se signa un acord entre els homes d'Andorra i el vescomte de Castellbò sobre la prestació d'homenatge i jurament de fidelitat.

L'any 1275 el comte de Foix i els homes de la vall d'Andorra signen una concòrdia en què es reconeix al comte l'administració de justícia i s'eximeix els andorrans de la cugúcia.

El 1278 i 1288 es produeix la signatura del primer i el segon pariatges, entre el bisbe d'Urgell i el comte de Foix, que estableixen les bases jurídiques del copríncipat actual, amb un règim nou de senyoria amb dos Consenyors. Aquí, si bé aparentment els andorrans no hi participen explícitament sí que hi són implícits, perquè en el primer pariatge aconsegueixen que se'ls

eximeixi per part del comte de Foix, a més de la cugúcia (aconseguit el 1275), de la intestia i l'eixorquia. I, en el segon, després de múltiples queixes per part dels andorrans durant els deu anys que separen els dos pariatges, com queda mencionat en les primeres línies ("...proveir que a llurs súbdits no els esdevinguin més greus mals...pau perpètua entre els senyors i els seus successors i llurs súbdits...acabar finalment entre ells i llurs súbdits la discòrdia i tota matèria de conflictes ...") aconseguen finalment el mateix que van aconseguir amb el castell de Bragafolls, prop de 300 anys abans, fer passar les ganes de fer cap més castell en territori andorrà, però aquesta vegada amb una garantia, que cap senyor sol pogués tornar a fer cap castell ja que s'havia de posar d'acord amb l'altre senyor. L'acord dels dos era la millor garantia i definitiva que no se'n faria mai cap més. Els avantatges del cosenyoriu o copríncipat es posaven en marxa. També a partir de 1289 es té constància de l'equivalent a unes ordinacions aprovades pels membres d'un consell de prohoms representant totes les parròquies reunides en assemblea. En contrapartida i com a desavantatge, els andorrans van haver de pagar més.

L'any 1419 es reconeix als andorrans el caràcter institucional de les assemblees fetes en l'àmbit de país amb representants de totes les parròquies en deixar-se crear un òrgan permanent de gestió com el Consell de la Terra, precedent del Consell General, pels dos Consenyors, per tal de poder administrar millor totes les qüestions relatives als interessos de la Terra.

Valls i Taberner escrigué que "El Sr. Miret i Sans ha posat de manifest la pretensió dels andorrans en els segles XIV i XV de voler fruir dels avantatges de considerar-se catalans, però sostenint la seva separació de Catalunya, resistint-se a contribuir als impostos de la Generalitat."

El 1659, en el tractat dels Pirineus signat per França i Espanya, les Valls d'Andorra no quedaran afectades pels acords presos en l'establiment de les fronteres, fet que suposa que Andorra va saber passar desapercibuda i preservar les seves pròpies fronteres.

L'any 1714 en la guerra de Successió espanyola i de Secessió a Catalunya les Valls d'Andorra varen patir força però se'n varen sortir bé gràcies al Copríncep episcopal, Simeón de Guinda y Apeztegui, que es reconeix amb els andorrans com a diferent dels espanyols i francesos.

El 1748 apareix el primer i gran tractat ideològic, històric i polític d'aquesta consciència nacional andorrana, el *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell, que tindrà una gairebé nul·la distribució, en quedar arxivat en un àmbit limitat a les institucions, i no serà fins al 1987 quan es reeditarà i divulgarà entre tots els caps de casa del país segons la transcripció d'A. Armengol, L. Armengol, J. Caldas, M. E. Geli, E. López, J. Massa i A. Morell amb pròleg de J. M. de Porcioles i Colomer "...Escrit a petició del Comu general de ellas...per lo millor govern, y regiment de sos Patricios...Sempre en la Esfera delas lletres ha estat una de las Cosas mes dificils , y trevallosas lo averiguar y Escriurer Historias antiguas...esta bona sort no han lograt las Valls de Andorra, en tants sigles...que aja volgut prendre la pena de aplicarse, en buscar y posar en limpio lo antich Estat, govern, y Origen de sas Preheminiencias Exempcions, y prerrogatives, per millor Enttendre la Compaginacio, política, y Civil de aquesta Republica...per la Millor Conservacio de dites Valls, y nostra comu Patria...un Andorra, deu sempre deixar señal y rastro de la llengua de sa nació...una cosa sola hi ha tant solament que

no participan del principat de Catalunya los Andorrans, y sas Valls, que es en lo respectiu al Govern, al Civil y Criminal, al Politich y Economich de dit Principat ni han participat may...". Posteriorment n'han aparegut les reedicions del 2000 i del 2018.

El 1764 apareix el *Politar Andorrà*, que quedarà per a ús intern del Consell General, considerat com una versió reduïda o simplificada i pràctica del *Manual Digest* i que malgrat això introdueix algun matis sempre en la defensa de la independència i neutralitat andorranes. Es divulgarà a tota la ciutadania en l'edició del 1983 de L. Armengol, M. Mas i A. Morell amb pròleg de M. Vila i Riba "...Ayxi ho feyen nostres antichs Andorrans quant alguns Ministres de Fransa o Espanya los volian manar y pretenien ser obehits; nols obehien o antes bé recorrien a les Corts dels grans Monarcas...per consegüent no consentien ni toleraven la vulneració de ella o dany en un apice..Los Pares de la República de les Valls...no permeten ni tolleran a imitació d'aquells antichs Andorrans la més mínima infracció ni lesió de sa neutralitat, ans be quant sie convenient han de empenyar totas ses Valls per eyxir per la defensa de elles, pues no admeten semblant assumpto parvetat de materia, si vol conservarse entera". Posteriorment n'ha aparegut la reedició del 2015.

L'any 1806 es restableixen els vincles polítics amb Napoleó com a consenyor francès d'Andorra, després de trobar-se interromputs des del 1793 pels revolucionaris francesos, a demanda continuada i insistent dels andorrans.

El 1866 amb la Nova Reforma s'aconsegueix el dret de vot de tots els caps de casa, la separació dels càrrecs al Consell General dels Comuns, es passa del Cosenyoriu al Coprincipat, apareix la bandera tricolor com a símbol d'Andorra...

L'any 1914 apareix l'himne andorrà, amb text del Copríncep Episcopal Joan Benlloch i Vivó i música de mossèn Enric Marfany i Bons, i el 1921 és acceptat oficialment pel Consell General. El Papa declara la Verge de Meritxell patrona de les Valls d'Andorra. El Consell General declara el 8 de setembre Festa Nacional.

El 1925 el Consell General vol l'adhesió d'Andorra a un conveni de la Societat de Nacions, sense èxit.

L'any 1929 es fa la concessió per part dels Coprínceps de les forces hidroelèctriques a Fhasa, que a canvi ha de fer les carreteres i comporta indirectament el primer hospital, policia, banc i la primera onada forta d'immigració.

El 1930 França i Espanya signen un conveni per a l'explotació dels correus postals a Andorra, sense l'acord del país.

L'any 1933 s'aprova el sufragi universal masculí.

L'any 1935 el Consell General acorda la concessió de Ràdio Andorra, que comença a emetre el 1939.

El 1946 surt el llibre *Les Valls d'Andorra*, de Bonaventura Riberaigua i Argelich, primer compendi modern i referent dels andorrans per conèixer el seu propi país.

L'any 1958 comença a emetre Ràdio de les Valls, després de gestions iniciades el 1951 i a partir de 1962 emetrà amb el nom de Sud Radio.

El 1959 el Consell General envia una comunicació als Coprínceps en què sol·licita el tancament de les dues emissores de radiodifusió.

L'any 1963 surt el llibre *Andorra el meu país*, d'Albert Puigoriol i Lladó amb participació de J.

M. Bruguera i P. Canturri, sota la direcció d'Antoni Aristot i Gomà, primer manual escolar d'andorranitat amb una repercussió clau en infants i adults d'aquelles generacions.

El 1970 s'aprova el sufragi universal femení.

L'any 1972 el Consell General inicia el procés d'andorranització dins del peculiar sistema escolar andorrà, amb escola francesa, escola espanyola i escola congregacional.

El 1973 les dones obtenen el dret d'eleccibilitat en càrrecs públics.

L'any 1976 es produeix la primera consulta al Poble Andorrà sobre la reforma de les institucions. Andorra participa per primera vegada com a país en els Jocs Olímpics.

El 1977 es fa la segona consulta al Poble Andorrà sobre el projecte de Reforma de les institucions.

L'any 1978 els Delegats Permanents dels Coprínceps aproven la participació de la parròquia d'Andorra en dues, Andorra la Vella i Escaldes-Engordany. El Consell General aprova el projecte de reforma de les institucions i el trameta als Coprínceps.

El 1980 el Consell General ratifica l'acord del 1977 en què es declara la fi del contracte de les concessions radiofòniques.

L'any 1981 els Delegats Permanents i Veguers aproven la creació del Consell Executiu. El Consell General estableix el tancament de les ràdios; els delegats permanents n'estableixen la reobertura. Es convoca l'Assemblea Magna sobre el tema de les ràdios i finalment se'n mana el tancament pels batlles.

El 1982 Andorra assisteix a una conferència a Jaca del Consell d'Europa. I el país entra a la Comunitat de Treball dels Pirineus.

L'any 1989 es produeix un judici a petició de dos detinguts txecs, que denuncien Andorra per tortures a la presó davant el Tribunal dels Drets Humans, que és a punt de condemnar els dos Coprínceps per manca de respecte dels drets humans a Andorra.

El 1993 s'aprova la Constitució, en què Andorra es reconeix com a estat independent de dret, democràtic i social, on la sobirania resideix en el Poble Andorrà i amb un règim polític de Copríncipat parlamentari. Andorra entra a l'ONU com a 184è estat reconegut internacionalment.

És cert que hi ha dos àmbits molt concrets que tenen a veure amb la consciència nacional andorrana, com són la llengua i l'escola, però no han estat, en el cas d'Andorra, determinants per a la configuració d'aquesta consciència nacional, atesa la complementarietat històrica que ha tingut el país amb tot el seu entorn geogràfic català i occità i que han derivat cap a un entorn espanyol i francès.

No obstant, sí que han servit puntualment per enfortir aquesta consciència nacional per evitar confusions o dilucions a major escala, dins d'aquesta globalització permanent i cada vegada més gran que viu el nostre món.

Per donar-ne dos exemples. En el cas de la llengua catalana, l'oficialitat no es va produir fins al 1938, abans no n'hi havia hagut necessitat. En el cas de l'escola pròpiament nacional, l'Escola Andorrana, no s'iniciarà fins al 1982, mentre que la francesa i l'espanyola són de primers del segle xx i la congregacional comença a final del xix, mentre les diferents escoles comunals venen de molt antic i arriben fins a la primera meitat del segle xx.

En definitiva, la consciència nacional andorrana és aquella voluntat de ser, i continuar sent,

pròpiament andorrans, és a dir neutrals, és a dir ni els uns (de baix) ni els altres (de dalt). En conclusió, ser nosaltres, una manera de ser i de fer diferents.

No som una gran nació però, tenint entitat nacional, som una micronació.

No tenim una llengua exclusiva nostra i per tant una cultura amb una exclusiva visió del món. Però tot i compartir-les, la nostra cultura i llengua ens identifiquen respecte als altres estats del món. I per tant aportem a la gran família humana la nostra diversitat.

Una petita diversitat, la d'un endemisme, una singularitat entre gegants, com aquelles plantes que tenim per totes les nostres muntanyes i que aprofiten per créixer en les esquerdes dels grans rocs. Com hi viuen, com hi poden viure?

Aprofitant els petits avantatges que els ofereix el seu emplaçament abrigat, perdut, desapercebut, i en complementarietat o simbiosi amb el seu entorn. No podria, ni pot ser, altrament.

La globalització i multiculturalitat són els reptes de futur ja presents i que hem de saber superar. Com? amb la millor adaptació possible. És a dir evolucionant amb els mateixos reptes. La solució sempre es troba finalment dins del problema.

Replegament o obertura són fases d'un mateix cicle del procés d'adaptació que s'ha de produir aprofitant els avantatges que es presenten, no es pot fer altrament.

Això sí tenint sempre l'esperit obert.

I la butxaca tancada.

Antoni Pol i Solé,

arquitecte i urbanista, representant de la SAC a la FUCE del 1988 al 2014

Nota

Intervenció al Curs de Formació: Introducció als Països Catalans "Consciència, llengua, escola". 20 d'agost del 2018